

Studia Biblica Slovaca

Ročník 12

2020

Číslo 2

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník XII (2020), číslo 2

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Redakčná rada/Editorial board:

Georg BRAULIK, OSB (Wien, AT)

Jaroslav BROŽ (Praha, CZ)

Jeremy CORLEY (Dublin, IE)

Peter DUBOVSKÝ, SJ (Roma, IT)

Pavol FARKAŠ (Nitra, SK)

Juraj FENÍK (Košice, SK)

Massimo GRILLI (Roma, IT)

Leslie HOPPE, OFM (Chicago, US)

Peter JUHÁS (Münster, DE)

Branislav KLUSKA (Ružomberok, SK)

Róbert LAPKO (Košice, SK)

Libor MAREK (Detroit, US)

Helena PANCZOVÁ (Bratislava, SK)

Jaroslav RINDOŠ, SJ (Bratislava, SK)

Milan SOVA (Bratislava, SK)

Fides Iveta STREKOVÁ, CJ (Prešov, SK)

Jozef TIŇO (Bratislava, SK)

Emanuel TOV (Jerusalem, IL)

František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie, SK)

Miroslav VARŠO (Košice, SK)

Ian YOUNG (Sydney, AU)

Šéfredaktor:

Blažej ŠTRBA (Badín, SK)

Zástupca šéfredaktora:

Jozef JANČOVIČ (Bratislava, SK)

Redaktor pre recenzie:

Július PAVELČÍK (České Budějovice, CZ)

Výkonná redaktorka:

Martina KORYTIAKOVÁ (Roma, IT)

Za recenzovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Obálka:

Karol Hájiček

Na príprave publikácie sa podieľali: Adriana Alexyová, Lionel Goh, OFM, Vincenzo Lopasso a Zuzana Očkajáková.

Príspevky v slovenčine, češtine a angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenziu prosíme poslať na adresu redakcie: *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), redakcia(at)biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Preferované fonty písma pre hebrejštinu a gréčtinu sú SBL Hebrew and SBL Greek. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Spresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné na www.biblica.sk.

Časopis je registrovaný a abstrahovaný v Atla Religion Database, EBSCO, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 6/2020

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

e-ISSN 2644-4879

EV 3744/09

Poéma o zodpovednom živote a smrti (Sir 40,28–41,4)

Poeticko-sémantická analýza

Pavel Prihatný

Úvod

Štúdia sa venuje poeticko-sémantickej analýze poémy 40,28–41,4 v Knihe Sirachovho syna (alebo Ben Siru). Predložený hebrejský text sa opiera o rukopis H^B z 12. stor.¹ Rukopis H^B bude porovnávaný s najstarším rukopisom z Masady (H^{Mas}), ktorý poému tiež sčasti obsahuje. Na niektorých miestach, kde je H^B nezrozumiteľný, predkladáme text upravený tak, že zohľadňuje obidva rukopisy². Preklad je voľný a sleduje nielen čo najvernejšiu reprodukciu materského textu v lexikálnej rovine, ale aj – nakoľko je to možné – jeho poetický charakter³.

Pozornosť je sústredená na dve negatívne sentencie v poéme (40,28a; 41,3a) diktujúce jej obsah i poetický charakter⁴. Celková analýza poémy tak smeruje k pochopeniu spôsobu života, pred ktorým sa v uvedených negatívnych sentenciách varuje: tento spôsob života je vyjadrený syntagmou מִתְּנָה, „život z daru“, prítomnou hneď v úvodnom riadku poémy v prvej negatívnej sentencii. Syntagma מִתְּנָה je sledovaná v rovine jej výskytu v Sir i v kontexte celého SZ. V ďalšej časti sú analyzované sémantické odtiene lexém negatívnej sentencie 40,28a. Nasleduje poetická analýza poémy a v poslednom kroku je predložená verifikácia obsahu syntagmy מִתְּנָה za pomoci Greimasovho semiotického štvorca.

¹ K edícií hebrejských rukopisov odkazujeme na BEENTJES, *Ben Sira*. Dostupné sú aj na fotografiách a ich prepisoch v podaní Martina Abegga a Erica Reymonda na internete: <http://www.bensira.org/navigator.php>. V štúdiu používame pre jednotlivé rukopisy skratky H^{Mas}, H^A, H^B, H^C, H^D. K charakteru rukopisu H^B a jeho dátácii porov. RHEY – DHONT, *Scribal Practices*, 97-121.

² Nejde nám tu o snahu dopracovať sa k Urtextu. Ide o jednoduché textovo kritické porovnanie problematických miest s ohľadom na poetický ráz textu.

³ Hlavne v rovine rytmiky rešpektujúc aj náznaky endekasilabu, dramatizácie prostredníctvom skracovania riadkov, či v rovine fonetických prvkov.

⁴ V centre pozornosti je predovšetkým prvá negatívna sentencia (40,28a), ktorá je v druhej časti poémy obsahovo ďalej rozvinutá druhou sentenciou (41,3a).

Aby bolo možné uchopiť *semiosis*⁵ poetického textu a vďaka nej jeho zmysel, je nevyhnutné pristúpiť k jeho poetickej analýze⁶. Jej cieľom je postrehnúť súlad medzi významom a jeho záznamom: medzi posolstvom, ktoré chce autor komunikovať a poetickým textom ako formou jeho komunikácie. Poetický znak je totiž „autoreflexívny a motivovaný“, čo znamená, že

každý element posolstva je v ňom sémantizovaný a interaguje s primárnymi štruktúrami zmyslu. Tak fonologické, ako aj morfosyntaktické komponenty nadobúdajú v poetickom texte sémantickú hodnotu, ktorá efektívne prispieva k tvorbe globálneho, hyperkonotatívneho zmyslu posolstva⁷.

Sémantická analýza poetického textu teda nutne zahŕňa poetickú (a spolu s ňou sémantickú a štruktúrálnu) analýzu. Bola by chyba zamerať sa v nej len na určenie obsahu jednotlivých lexém a ich syntagmatických vzťahov, lebo každý poetický signifikant je „v menšej miere prvkom vyjadrujúcim vzťah ako skôr vyjadrením štruktúry“⁸. Túto charakteristiku poetického signifikantu nazýva Marchese aj „fonoprosodické posolstvo“⁹. V prípade poetického textu je preto treba najprv dobre zhodnotiť mieru a úroveň použitia poetických figúr zo strany ľudského autora: je treba ich rozpoznať, opísať a určiť ich funkciu vzhľadom na celkové posolstvo textu. V konečnom dôsledku až dostatočne jasné pomenovanie či zachytenie funkcie použitých poetických figúr dáva poetickej analýze jej zmysel.

Popri týchto metodologických krokoch je zároveň nutné ponechať primeraný priestor intuícii, ktorá berie do úvahy a rešpektuje nikdy nie celkom uchopiteľný presah hlbinných štruktúr zmyslu¹⁰. Tieto hlbinné štruktúry zmyslu

⁵ K definícii semiotickej terminológie porov. GREIMAS – COURTÉS, *Semiotics*.

⁶ A teda k analýze nielen v rovine sémantickej, ale aj štruktúrálnej: k primeranej štruktúrálnej analýze v zmysle dokumentu PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA, *Interpretácia*, 42-44. V poetickej analýze sa opierame o autorov DOBBS-ALLSOPP, *Biblical Poetry*; ORTON, *Poetry*; SCHÖKEL, *Manual*; WATSON, *Classical*.

⁷ MARCHESE, *Metodi*, 144.

⁸ AGOSTI, *Il testo*, 11, ktorého cituje MARCHESE, *Metodi*, 146.

⁹ MARCHESE, *Metodi*, 146.

¹⁰ V prípade biblického textu je uchopenie zmyslu konkrétneho *fenotextu* sťažené nielen jeho štruktúrovaním a „nadpodmienenosťou“ najprv v *genotexte* jeho ľudského autora, ale aj – a predovšetkým – prítomnosťou druhého, či skôr prvého, božského autora (Überdeterminierung, „nadpodmienenosť“, termín aplikovaný Freudom v jeho analýze snov, ktorým chce povedať, že každý element tvoriaci sen je podmienený predchádzajúcimi skúsenosťami; porov. FREUD, *Studienausgabe*, 293-308). Treba preto vždy pamätať na to, že

majú svoj „definovateľný logický status“¹¹ dešifrovateľný za pomoci analýzy elementárnej štruktúry signifikácie alebo Greimasovho semiotického štvorca, ktorý bude aplikovaný v závere štúdie¹².

Figúry poetického textu tento zároveň obohacujú o iné funkcie: jeho želanú estetickú funkciu, ktorej úlohou je zabaviť a rozptýliť, ako aj ďalšie dve, sebe vlastné a podstatné funkcie, akými sú tvorenie významu, ktoré dáva jazyku život a umožňuje skutočné poznanie a zrkadlenie charakteristických výpovedí doby¹³. Všetky tieto funkcie – zvlášť estetická a tvorivá – úzko korešpondujú so schopnosťou intuície chápanej ako „komponent kognitívnej kompetencie subjektu“¹⁴. Intúícia tu teda nie je akýmsi neuchopiteľným subjektivismom: ide skôr o informované (do formy vložené) prejavy „sekundárnej imaginácie“¹⁵, ktoré sú v texte predložené práve za pomoci poetických figúr, tvoriacich (či obohacujúcich) význam, a tiež ich objektivizujúcich prezentácií historicko-kultúrneho kontextu.

zmysel biblického textu transformovaný do signifikujúcich nástrojov ľudského jazyka nikdy nemožno celkom obsiahnuť alebo vyčerpať. K termínom „genotext, fenotext“ porov. KRISTEVA *Semeiotiké*.

¹¹ Porov. GREIMAS, *On Meaning*, 48.

¹² Užitočný analytický nástroj, aký Greimasov semiotický štvorec bezpochyby je, bude použitý k zobrazeniu základnej interpretačnej línie poémy, bez analyzovania prípadných subštruktúr.

¹³ Porov. BARFIELD, *Poetic*, 34.

¹⁴ GREIMAS – COURTÉS, *Semiotics*, 161-162.

¹⁵ „Sekundárna imaginácia“ je pojem, s ktorým prišiel Coleridge (*Biographia*, 304), na ktorého odkazuje aj BARFIELD, *Poetic*, 27-28. Vyjadruje ním aktivitu ľudského vedomia pri tvorbe poézie, v povahe ktorej – ako píše Barfield – je „rozpínať sa k plnosti vedomia a vedenia“. Sekundárna imaginácia je tak schopnosť (a aktivita) ľudského vedomia prekročiť empirické vnímanie skutočností a dosahovať jednotu bytia. V tomto zmysle úzko súvisí s intuíciou a je akýmsi medzistupňom medzi intuíciou a jej vyjadrením v poetickej forme; porov. BARFIELD, *Poetic*, 26-28.

Poéma Sir 40,28–41,4

בני חיי מתן אל תחי	28a	Syn môj ¹⁶ , neži životom z daru!
טוב נאסף ממסתולל	28b	Lepšie je zomrieť, ako byť drzý.
איש משגיח על שלחן זר	29a	Tomu, kto hľadá ¹⁷ na cudzí stôl,
אין חייו למנות חיים	29b	nič sa k životu nepridá.
מעגל נפשו מטעמי זבד	29c	Dušu si upriamil k jemným darom ¹⁸ ,
לאיש יודע יסוד מעים	29d	aké sú múdre mu trápením ¹⁹ .
לאיש עוז נפש תמתיק שאלה	30a	Hrubému ²⁰ človeku sladké je žiadať,
ובקרבו תבער כמו אש	30b	vo vnútri jeho horí s'ľa oheň.
הוי למות מה מר זכרך	1a	Ó, smrť, trpká je myšlienka ²¹ na teba,

¹⁶ Preberáme *gere* בני namiesto *ketiv* בני, ktoré nedáva zmysel: ide o metatézu, zámenu podobnej spoluhlásky.

¹⁷ Doslova „zazerá“, so zámerom posudzovať.

¹⁸ Preberáme celú *gere* úpravu neslovesnej vety tohto verša (namiesto *ketiv* מעגל נפשו). Oprava v H^B rukopise korešponduje s najstarším rukopisom H^{Mas} a je syntakticky správna. Doslovné znenie je: „chodník jeho duše [sú] delikátnosti daru“. Tento verš je ťažké preložiť jednoznačne. SKEHAN – DI LELLA, *Wisdom*, 467, vidí v prvom slove metatézu a číta מעגל, „nečistota“; porov. tiež WRIGHT, *No Small*, 218. Aj keď k tomu navádza gr. text (ἀλισηγήσει, „poškrňuje“), nemyslíme si, že takáto oprava je nutná. Verš dáva zmysel aj s מעגל, v antropologicko-etickej rovine azda aj lepšie, o to viac, že מעגל by tu mohlo mať aj istú poetickú funkciu. Jemnou מע aliteráciou totiž vytvára prepojenie medzi dvoma syntetizujúcimi konceptami úvodných veršov druhej strofy (40,29c-30), ktoré sú v chiasmickej pozícii: מעגל, „chodník“ a מעים, „vnútro“, kde chodník/cesta života je vyjadrením vnútra človeka. V podobnom zmysle sa dá vidieť aj preklad Pešity: „nenávidí seba, kto miluje potešenia“ (preklad podľa CALDUCH-BENAGES, *La Sabiduría*, 243). SKEHAN – DI LELLA, *The Wisdom*, 464, prekladá: “The delicacies offered bring revulsion to one’s spirit”; MOPSIK, *La Sagesse*, 239: “Les meilleurs plats offerts sont écœurements de l’âme”; MORLA, *Los Manuscritos*, 247: “La garganta rechaza los manjares mendigados”.

¹⁹ Preberáme יסוד, doložené rukopisom H^{Mas} (v H^B rukopise je סוד, ktoré je v kontexte menej zmysluplné). Význam tohto riadka (stichu; budeme používať termín „riadok“) nie je ľahké interpretovať. יודע znamená skôr „rozumný“; voľba slova „múdry“ rešpektuje rytmiku riadka.

²⁰ Doslova „silnému, mocnému“. Syntagmu עזי נפש nachádzame u Iz 56,11 v kontexte zodpovedajúcom nášmu, kde sa hovorí o nesvedomitých pastieroch označených ako „slepí“ (עורים), „nemí psy (כלבים אלמים), „ťažko dýchajúci [v spánku] a blúzniaci“ (הזים שכבים), „oblubujúci spánok“ (אהבי לנום). U Iz 56,11 ide o jediný výskyt syntagmy v SZ. Jej použitie naznačuje možnú recepciu tejto pasáže Izaiáša Ben Sirom a prispieva k správnej interpretácii našej poémy.

²¹ Preberáme זכרך, dosvedčené (okrem počiatočného ז) v rukopise H^{Mas}. יברך je nepozornosťou prepisovateľa v podobe metatézy.

לאיש שוקט על מכונתו	1b	tomu, kto bezstarostný je,
איש שליו ומצליח	1c	kto žije si úspešne
ועוד בו חיל לקבל תענוג	1d	a vládze sa radovať z hojnosti.
האח למות כי טוב חקיך	2a	Ó, smrť, ako je dobrý tvoj údel,
לאיש אונים וחסר עצמה	2b	človeku nezdravému, bez sily,
איש כושל ונוקש בכל	2d	tomu, kto padá ²² na všetkom,
סרב ואבד תקוה	2c	trpkému, bez nádeje.
אל תפחד ממות חוקיך	3a	Neboj sa smrti, je údelom,
זכור ראשנים ואחרנים עמך	3b	spomni na predošlých i budúcich ²³ .
זה חלק כל בשר מאל	4a	Lósom ²⁴ je všetkým od Boha,
ומה תמאס בתורת עליזן	4b	prečo sa priečiť zákonu Najvyššieho ²⁵ ?
לאסף שנים מאה ועשר	4c	Či tisíc, sto, a či desať rokov ²⁶ ,
אין תוכחות בשאול חיים	4d	v podsvetí niet ²⁷ vravy o živote.

Poéma 40,28–41,4 obsahuje dve negatívne sentencie (40,28a; 41,3). Sentencie figurujú po jednej v príslušných dvoch častiach poémy (40,28-30; 41,1-4). Prvá časť hovorí o živote z daru²⁸. Druhá časť hovorí explicitne o smrti (41,1-4), o údele smrti, ktorému sa nevyhne žiaden človek. Druhá negatívna sentencia je zachovaná aj v najstaršom rukopise H^{Mas}.

Poéma má vzhľadom na počet jednotlivých veršov (22, toľko je spoluhlások hebr. abecedy) kvázi akrostický charakter a tento počet – počet všetkých spoluhlások hebr. abecedy – naznačuje, že sa tu chce k téme povedať všetko podstatné. Téma smrti je v poéme kľúčová a spája obidve jej časti. Aj keď slovo „smrť“, מות, nemáme v prvej časti explicitne vyjadrené, z obsahu je dostatočne

²² Preberáme *qere* ונוקש namiesto imperfekta ינקש v H^B. Particípium dosvedčuje aj H^{Mas} a je syntakticky správne.

²³ Doslova „pamätaj, že prví i neskorší s tebou“; v prípade H^{Mas} rukopisu doslova „pamätaj na východnú i západnú s tebou“ (זכור קדמון ואחרון עמך). V druhom riadku zároveň vypúšťame spojku כי, ktorá je vynechaná (pričom syntakticky by tu bola vhodná) aj v prvom riadku a nefiguruje ani v H^{Mas} rukopise. Podobne ako v prvom riadku nie je nevyhnutná a jej prítomnosť tu narúša rytmiku verša.

²⁴ Namiesto חלק, „podiel“ (kvôli zachovaniu metriky prekladáme ako „lós“) rukopisu H^B má H^{Mas} קק. Je to zaujímavá obmena, ktorá by mohla odrážať uvažovanie o stave človeka po smrti.

²⁵ Doslova „Tóre Najvyššieho“.

²⁶ Rukopis H^{Mas} tu má prehodený slovosled: לעשר מאה ואלף שנים.

²⁷ Preberáme *qere* אין namiesto איש.

²⁸ Touto charakteristikou života ako života „z daru“ predbiehame analýzu.

zrejme, že sa o nej hovorí. Prvou alúziou na ňu je hneď úvodný imperatív, negatívna sentencia v 40,28a: אַל תַּחַי, „Neži! [životom z daru]“. Druhou je komparatívna opozícia vyjadrená vo v. 28b, pričom celý verš je zároveň v chiastickom paralelizme (abb'a') s emfatickou funkciou vlastnou paralelizmu²⁹ zvyrazňujúcou varovanie pred „neživotom“. Hneď úvodné slová poémy (úvodný imperatív/negatívna sentencia) „Neži!“ tak upozorňujú pred akousi formou opačného stavu k životu, ktorý je v konečnom dôsledku neživotom, smrťou³⁰.

Syntagma חַי מֵת u Ben Siru a v SZ

Kľúčovou syntagmou prvej negatívnej sentence (40,28a) v poéme je חַי מֵת, „život z daru“. U Sir ide o jediný výskyt. Druhá lexéma syntagmy מֵת, „dar“, je prítomná u Sir 7-krát v rozličných rukopisoch, v nasledovných kontextoch,

²⁹ Kugel ju opisuje nasledovne: “A is so, and what’s more, B” (KUGEL, *Idea*, 43). K otázke štruktúry hebrejského verša – a v dôsledku toho aj k otázke paralelizmu a jeho funkcie – je užitočné spomenúť niektoré významnejšie štúdie, ktoré zatriasli úzkym ponímaním paralelizmu v hebrejskej poézii, zvlášť paralelizmu v rovine *parallelismus membrorum*. Jednou z prvých významnejších bola dizertačná práca O’Connora neskôr publikovaná (v druhej edícii, s dodatkom) pod titulom *Hebrew Verse Structure*. O’Connor na základe analýzy syntaxe hebrejského verša (“line, cola”) vyratúva niekoľko vzorcových syntaktických vymedzení (“constraints”) a zavrhuje metrický, príp. rytmický rozmer ako zásadný pre jeho charakter. Prínos O’Connora aj s poukazom na menšie nedostatky zrozumiteľne zhŕňa vo svojich dvoch recenziách Holladay (“Hebrew Verse Structure” [1]; “Hebrew Verse Structure” [2]). V línii O’Connora pokračuje Dobbs-Allsopp, ktorý spochybňuje konštitutívnu úlohu paralelizmu ako takého v hebrejskej poézii. Podobne aj Holmstedt považuje paralelizmus za „epifenomén poetickej syntaxe“ (HOLMSTEDT, *Hebrew*, 630). S jeho predchádzajúcou úpravou uvedeného Kugelovho princípu paralelizmu treba v syntaktickej rovine a v zmysle jeho apozitívnej teórie súhlasiť, avšak nemyslíme, žeby to z formálneho hľadiska (paralelizmus ako dvojriadok, verš) prinášalo zásadnú zmenu. Holmstedt nakoniec súhlasí s emfatickou funkciou druhého riadka, aj keď tézu “A is so, and what’s more, B” považuje za „rozmazaný [fuzzy] koncept“ a apozitívnu teóriu predkladá ako „syntaktické a sémantické riešenie zároveň“, ktoré „lepšie vysvetľuje dáta a ponúka nám tak model na ďalšie skúmanie v nádeji na definitívne nahradenie napätého modelu paralelizmu poetickej syntaxe biblickej hebrejčiny“ (HOLMSTEDT, *Hebrew*, 634, 640-641). Opatrnejší a vzhľadom na paralelizmus konzervatívnejší je prístup Tsumuru a jeho teória „vertikálnej gramatiky“ alebo „vertikalít“, pomocou ktorej vysvetľuje syntaktické zlomy v paralelizmoch; porov. TSUMURA, *Vertical*, 447-459.

³⁰ Že tento stav života, ktorý Sir ďalej opisuje, vlastne ani životom nie je, je vyjadrené aj za pomoci tematickej inklúzie vymedzujúcej prvú strofu poémy (40,28-29): אִין חַיִּי לְמוֹת (v. 29b).

syntaktických funkciách a vyplývajúcich sémantických rysoch, či komponentoch (Bedeutungselement):

- 3,17 (H^C) v syntagme *וְאֵיךְ מֵתֵן*, v pozícii *nomen rectum* ako príslovkové určenie spôsobu. Význam je v kontexte v komparatívnom vzťahu negatívny: kto pracuje v pokore na svojich dielach, bude viac milovaný ako ten, kto je schopný rozdávať dary. *מֵתֵן* tu vyjadruje „bohatstvo, schopnosť obdarovať“;
- 4,4 (H^A) ako priamy predmet. Ide o výskyt v negatívnej sentencii (v kontexte poémy plnej negatívnych sentencií). Význam je v kontexte pozitívny vo vzťahu k chudobnému v núdzi, ktorému sa nemá odmietat' dar: *מֵתֵן* tu vyjadruje „almužnu“;
- 4,31 (H^A) v syntagme *בְּתוֹךְ מֵתֵן* v pozícii *nomen rectum* ako príslovkové určenie času. Ide o výskyt v negatívnej sentencii. Význam je v kontexte pozitívny vo vzťahu k prijímateľovi, ktorým nie je chudobný; z kontextu skôr vyplýva, že ide o „domácich“: *מֵתֵן* tu vyjadruje „mzdu, spravodlivý nárok“;
- 7,33 (H^{A,D}) ako príslovkové určenie spôsobu. Význam je v kontexte pozitívny vo vzťahu k chudobnému v núdzi. *מֵתֵן* tu vyjadruje „almužnu“;
- 10,27 (H^A) ako priamy predmet. Význam lexémy ako takej je pozitívny, avšak vo vzťahu k človeku, ktorý nepracuje alebo pracuje zle, poukazuje na čosi chýbajúce: v tomto zmysle je význam negatívny. *מֵתֵן* tu vyjadruje „odmenu“;
- 11,17 (H^A) ako podmet v syntagme *מֵתֵן צְדִיק*. Bodky nad písmenami označujú opravu a komentátori sa zhodujú na *מֵתֵן*³¹. Význam je výsostne pozitívny: *מֵתֵן* tu vyjadruje „dar od Pána“;
- 40,28 (H^{Mas,B}) v analyzovanej syntagme *מֵתֵן חַי* v pozícii *nomen rectum* v gramatickej funkcii príslovkového určenia spôsobu. Význam syntagmy je v kontexte chiastického paralelizmu verša (navyše s negatívnou komparáciou), ako aj v kontexte poémy, negatívny³². *מֵתֵן* tu vyjadruje negatívnu „závislosť“ (viac nižšie, v analýzach). Význam *מֵתֵן* v tomto jeho

³¹ Všetky preklady relevantných autorov tu zohľadňujú chýbajúce *מֵתֵן*, naznačené prepisovateľom. MORLA, *Los manuscritos*, 102, dodáva: “La primera comenzaría sin duda con *מֵתֵן* y la mención del nombre divino *מֵתֵן*.” Tematický paralelizmus verša tomu tiež nasvedčuje.

³² Okrem *מֵתֵן* máme u Sir ešte tri výskyty lexémy *מֵתֵן*: 3,17 (H^A; alternatíva k *מֵתֵן* v H^C); 35,12 (H^B; ide o dar od Boha) a 45,21 (H^B; ide o obetné dary).

poslednom výskyte u Sir (v zachovaných hebr. rukopisoch) zdá sa, zároveň naznačuje akúsi syntézu predchádzajúcich výskytov a je tak klimaktický.

Z tohto prehľadu výskytov u Sir vyplývajú pre מתן – predovšetkým s ohľadom na syntagmatické väzby – nasledovné sémantické rysy: bohatstvo, almužna, mzda, odmena, dar od Pána, závislosť. Pre objasnenie sémantického poľa (alebo motívu) syntagmy חיי מתן v analyzovanej negatívnej sentencii 40,28a je zvlášť významný syntakticky totožný výskyt v 3,17 (איש מתן), kde navyše rovnako ide o komparáciu dvoch foriem života. Pod negatívnou formou je tu implicitne zahrnutý život v opozícii k tomu, ktorý je explicitne deklarovaný ako život v pokornej práci. Z prehľadu zároveň vyplýva, že všetky ostatné výskyty potvrdzujú lineárny sémantický motív v používaní מתן („daru“) u Sir.

V kontexte celého SZ je מתן zriedkavá lexéma. Nachádzame ju 5-krát, pričom v pozícii *nomen rectum* viazaného stavu iba raz (v syntagme, ktorú Sir pozná; pozri vyššie 3,17), v Prís 19,6: רבים יחלו פני גדיב וכל הרע לאיש מתן („Mnohí pochlebujú urodzenému človeku a každý je priateľom toho, kto je štedrý [doslova „muža daru“]). Tento paralelný výskyt, i keď jediný mimo Sir, je opäť – vzhľadom na zhodnú syntaktickú formáciu s naším 40,28a – bezpochyby významný. Ide tu znova o negatívny odtieň lexémy מתן, o podobu neúprimného konania človeka, ktorý využíva druhého. Negatívnosť takéhoto životného postoja potvrdzuje aj nasledujúci verš Prís 19,7, ktorý hovorí o opustení bedára dokonca aj vlastnými (bratmi), lebo od bedára niet čo dostať³³. V každom prípade je zaujímavé, že výskyt lexémy מתן v paralelných textoch – aj napriek tomu, že je zriedkavý – je najhojnejší v staršom múdroslovnom texte, ktorý mohol byť pre Sir zdrojom. Z porovnania týchto paralelných výskytov, tak v rámci Sir, ako aj v celom SZ, sa už dá predbežne tvrdiť, že מתן v syntagme חיי מתן v negatívnej sentencii 40,28a má negatívny obsah a že sa tu nehovorí o „živote žobraka“, ako prekladá slovenský ekumenický preklad. חיי מתן poukazuje na formu nezodpovedného života človeka, ktorý nezotráva vo svojich prácach a hľadá, ako žiť na úkor iného: v jadre takéhoto životného postoja je v konečnom dôsledku sebecko a lakomstvo.

³³ Výskyty v Gn 34,12 a Nm 18,11 sú irelevantné. Zvyšné dva sú tiež v múdroslovej knihe Prísloví (18,16; 21,14), prvý v pozícii *nomen regens* a druhý v prístavku. Prvý z nich je tiež negatívny; kvalita (pozitívna alebo negatívna), ktorú vyjadruje druhý, je sporná: ak je verš v antitetickom paralelizme (podobne ako nasledujúci 21,15), ide o pozitívny význam.

Sémantické odtiene lexém negatívnej sentence v 40,28a

Negatívna sentencia v 40,28a sa už na prvý pohľad javí byť v chiastickom paralelizme s druhou časťou verša (v. 28b). Je preto vhodné stručne zhodnotiť, v akých sémantických odtieňoch figurujú jej lexémy. Sir píše, že je lepšie „zomrieť“ (הָסֵא; part. nif. הָסֵא), ako žiť „životom z daru“. V tvare qal má הָסֵא význam „zhromaždiť, odložiť“; v použítom tvare nifal má pasívny význam (prípadný reflexívny tu neprichádza do úvahy) „byť zhromaždený, pridružený“ v zmysle „byť pridružený k otcom, k svojmu ľudu“ alebo jednoducho „byť vzatý, zomrieť“. V rukopisoch Sir nachádzame (čitateľné) sloveso הָסֵא v nifale 5-krát³⁴: všetky výskyty v pasívnom význame sa vzťahujú na smrť (okrem 42,21, kde sa hovorí o dielach stvorenia, ktoré majú svoje miesto a netreba ich „vziať, odobrať“). Výskyty v rámci SZ sú v rovnakom zmysle. Sloveso הָסֵא v druhej polovici verša teda sémanticky korešponduje so zákazom אַל תַּחִי v negatívnej sentencii v prvej polovici verša a štruktúrne s ním tvorí chiastický pár. Druhé sloveso v druhom riadku, סָלַל (v tvare qal, s významom „kopíť, zdvíhať“), by sa tak vzhľadom na chiasmus malo viazať k הִי מֵתָן v prvom riadku a osvetľovať zmysel tejto kľúčovej syntagmy pre pochopenie negatívnej sentence. V tvare מִסְתוֹלֵל (hitpolel, v participiu) je to jediný výskyt u Sir a v rámci celého SZ máme len jeden ďalší, v Ex 9,17 (tiež v participiu)³⁵, kde je pranierované povýšenecké správanie faraóna k Izraelitom. Obidva tieto výskyty zosilnené chiastickou konštrukciou v našom verši tak jasne navádzajú k prekladu מִסְתוֹלֵל ako „drzo sa správať“. Aj v tomto prípade slovenský ekumenický preklad nezodpovedá ideí Sir.

Poetická analýza

Analýza poetických prvkov dosvedčuje a potvrdzuje tento obsah negatívnej sentence 40,28a. Poéma obsahuje viaceré izotopy³⁶ spájajúce formálne jej obe časti. Je to napríklad výrazný poetický prvok v podobe zväčša

³⁴ Sir 8,7 [H^A] v pasívnom význame „zomrieť“; 16,10 [H^A] v reflexívnom význame „zhromaždiť sa“; 40,28 [H^{Mas,B}] v pasívnom význame „zomrieť“; 42,21 [H^{Mas,B}] v pasívnom význame „byť vzatý, odobrať“; 44,14 [H^{Mas}] v pasívnom význame „zomrieť“.

³⁵ עוֹדֵךְ מִסְתוֹלֵל בְּעַמִּי

³⁶ Izotopy sú všetky tie opakované elementy (sémantické, fonetické) daného textu, ktoré vytvárajú jeho homogénny obsah a v dôsledku umožňujú aj príslušnú lektúru a interpretáciu; porov. GREIMAS – COURTÉS, *Semiotics*, 163-165; MARCHESE, *Metodi*, 125-127.

vzdialenej³⁷ aliterácie, ktorá sa tiahne celou poémou a je distribuovaná čo do počtu symetricky v obidvoch častiach poémy. Ide o „mt“ (מת, prípadne מט) aliteráciu, o dve spoluhlásky/fonémy tvoriace práve lexému smrť (!)³⁸. Táto aliterácia okrem toho, že vytvára v rámci poémy izotopickú sémantickú kategóriu, prepája zároveň niektoré výrazy, ktoré – aj keď sú izolovane významovo úplne odlišné – tak v kontexte poémy formujú spoločné sémantické pole. Ide o tieto: מות („smrť“; 41,1.2.3), מתן („dar“; 40,28), סלל („správať sa drzo, povyšovať sa“ – význam v tvare hitpolel ממסתולל; v. 28), מנה („považovať“, vo viazanom inf. s predložkovou väzbou למנות; v. 29), מטעם („chutné jedlo“; v. 29), מתק („chutiť sladko“, v impf. hifilu תמתיק; v. 30), מכונה („obydlie“, vo viazanom stave s príponou מכונתו; 41,1), מאס („odmietat“, v impf. תמאס; v. 4). Všetky tieto lexémy v použitých gramatických formách zreteľne rezonujú spomenutou aliteráciou a v kontexte poémy priamo súvisia s uvažovaním o smrti, s témou smrti³⁹.

Ďalším dôležitým prvkom tvoriacim spojivo v poéme sú kľúčové slová (spoločný slovník) použité v obidvoch častiach: איש (40,29; 41,1.2)⁴⁰, hlavne

³⁷ V pomenovaní distribúcie paralelných prvkov sa pridriavame terminológii Dennisa Pardee (ako ju preberá aj Reymond). Pardee vo svojej analýze paralelizmu v ugaritskej a hebrejskej poézii rozlišuje medzi typmi a distribúciou paralelizmov. Termínom „vzdialená“, ako ho uvádzame v texte, sa tu rozumie fonetický paralelizmus – v našom prípade v podobe aliterácie – distribuovaný v poéme roztrúsene, a teda vo veršoch oddelených iným/i veršom/ami. Okrem vzdialenej distribúcie rozlišuje Pardee ešte „vnútornú“ (v rámci riadka/stichu verša – polverša), „pravidelnú“ (v rámci verša) a „blízku“ (v rámci susedných veršov). Tejto terminológii sa budeme pridriavať aj ďalej v texte; porov. REYMOND, *Inovations*, 17-23, hlavne 19; PARDEE, *Ugaritic and Hebrew*, 7.

³⁸ Táto aliterácia nie je v okolitých pasážach prítomná. Najbližšia predchádzajúca lexéma s „mt“ fonémami je osamotená v 40,24 (מצלת, part. Hif. נצל) a najbližšia nasledujúca je tiež osamotená aliterácia v dvojici lexém v 41,9c.9d (תמותו/לשמחת), znovu v spojení so smrťou, no ďalej nerozvíjaná.

³⁹ Vedomý zámer v prípade tejto aliterácie by azda mohla oslabiť len skutočnosť, že מ je častou preformatívnou spoluhláskou, čo zväčšuje pravdepodobnosť výskytu slova začínajúceho práve na מ; porov. JOÛON – MURAOKA, *Grammar*, 235-238. V našom prípade spomedzi desať slov poémy, v ktorých sa „mt“ aliterácia objavuje, sedem začína práve na מ a ostatné tri obsahujú aliteráciu vďaka gramatickej forme slova. Desať výskytov, v kontexte prepojených aj sémanticky, je akokoľvek dobrý základ na vnímanie zámernej aliterácie, o to viac, že sa v blízkom i vzdialenejšom kontexte poémy neobjavuje.

⁴⁰ Nezapočítavame *ketiv* v Sir 41,4.

v predložkovej väzbe לְאִישׁ (40,29.30; 41,1.2)⁴¹; חִיה (40,28.29; 41,4)⁴²; טוֹב (40,28; 41,2).

Prvá strofa poémy (40,28-29b) teda varuje pred životom z daru. Lexémy kmeňa חִי v nej majú silné zastúpenie: objavujú sa v štyroch riadkoch štyrikrát – v úvodnom a záverečnom riadku strofy – a tvoria zreteľnú formálnu i obsahovú inklúziu. Obsahovú súvislosť potvrdzuje aj tematické rozvinutie úvodnej negatívnej sentence v ďalších dvoch veršoch (vv. 28b.29a). Verš 28b hovorí, že je „lepšie zomrieť [byť vzatý] ako drzo sa správať“. Tieto významy, ako bolo naznačené predtým, tu potvrdzuje a posilňuje aj chiastické usporiadanie v. 28 a lexémy לֵל/חִי a חִי/אָסַף tak spája do príslušných sémantických polí „neživot“ a „neprimeraný život z daru“. Nasledujúci riadok v. 29a znovu preberá tému úvodného v. 28a, rozvíja ju a ešte viac zosilňuje negativitu spôsobu života „z daru“ prostredníctvom expresívneho slovesa שָׁגַח („zazerat“ so zámerom kriticky, posudzovačne preskúmať)⁴³, ktorého intenzita je foneticky zosilnená výraznou ש aliteráciou naprieč celým riadkom, tvoriacou tak väzbu medzi danými lexémami: hovorí sa tu o „človeku“ (אִישׁ), ktorý „zazerá“ (מִשְׁגִּיחַ) na cudzí „stôl“ (שֻׁלְחָן). Táto ש aliterácia je ešte intenzívnejšia v druhej strofe a zakončuje prvú časť poémy (viac ďalej, v nasledujúcom texte). Riadky úvodnej strofy sú za pomoci uvedených sémantických, syntaktických a poetických prvkov úzko previazané a strofa tak znie ako manifest, ktorý je ďalej v poéme rozvíjaný. Rytmus a celistvosť tohto úvodného manifestu posilňuje aj slovná hra prostredníctvom paronomázie: v každej druhej polovici riadka zrkadlia dve fonémy svoju prítomnosť z jeho prvej polovice (v. 28a – ח a י ; v. 28b – ט (ת) a ס ; v. 29a – ש a ח ; v. 29b – ח a י) a tematicky prepájajú príslušné lexémy, ktoré sa týmto vzájomne dopĺňajú a vysvetľujú. Zvlášť významné pre pochopenie idey prvej strofy (i celej poémy) je prepojenie מִשְׁגִּיחַ – שֻׁלְחָן (zazerat – stôl).

Celková štruktúra prvej strofy, ktorej jednotlivé riadky sú pekne previazané, sa dá vyjadriť klasickou schémou ABA'B', pričom obidva „B“ riadky strofy tu majú emfatickú funkciu. Paralelizmus tak v našom prípade

⁴¹ Tvar לְאִישׁ máme v zachovanej časti H^B (príp. H^{Mas}) rukopisu iba v tejto poéme. V ostatných rukopisoch na iných miestach ešte v H^A (14,3) a v H^C (21,22; 2-krát v 25,20).

⁴² Nezapočítavame *ketiv* v Sir 41,1.

⁴³ Podobne Iz 14,16: „Tí, ktorí ťa uzrú, obzrú si ťa (יִשְׁגִּיחוּ) a pomyslia si o tebe [...]“ Sir používa שָׁגַח ešte raz (50,5), kde hovorí o zjave veľkňaza Šimona pozorovaného ľudom, keď vychádzal zo svätyne.

prispieva k idei prvej strofy poémy: pod „životom z daru“ sa tu rozumie nezodpovedný život, drzo (až hrubo) prežívaný na úkor majetku iného.

Druhá strofa (40,29c-30) ďalej rozvíja tému človeka zazerajúceho na cudzí stôl a zameriava pozornosť na nesprávnosť cesty, ktorú si volí a ktorá mu neprinesie pokoj. Štruktúra tejto strofy je už odlišná: ABB'C. Homoiarkton vo veršoch vv. 29d.30a, nachádzajúcich sa uprostred druhej strofy, túto štruktúru naznačuje, je jediným v celej poéme a syntakticky je trochu silený⁴⁴. Prvý výskyt **שאי** by si totiž žiadal spojku **ו** v odporujúcom význame, nakoľko jeho obsah je v antitéze k predchádzajúcemu veršu v. 29c. Okrem toho, neprítomnosť spojky **ו** vytvára istú ťažkopádnosť v rytme druhej strofy a odd'ľuje zakončenie idey, ktorou strofa vrcholí vo svojom poslednom, klimatickom riadku (v. 30b), na začiatku ktorého už spojka **ו** nechýba⁴⁵ a opisuje dôsledok spôsobu života hrubého človeka (**עו נפש**): ustavičný oheň (**שא**) vo vnútri. Zhodný začiatok týchto dvoch riadkov nesie istú dávku irónie, a jeho funkciou je napovedať, v akom vzťahu sú obsahy riadkov a ako im treba rozumieť: ich výpovede totiž úzko súvisia, no zároveň sú v radikálnej opozícii. Prvé slovo je síce totožné, ale označuje dva úplne protichodné typy ľudí⁴⁶. Túto protichodnosť môžeme vidieť aj v antitetickom paralelizme u všetkých ostatných členov obidvoch riadkov: druhý člen, v oboch prípadoch predikát k **שאי**, stavia do protikladu **יודע**, „múdreho“ k **עו נפש**, „hrubému“; tretí člen stavia do protikladu **יסור**, „utrpenie“ k **תמתיק**, „chutiť sladko“; a napokon štvrtý člen stavia do opozície **מעים**, „vnútro“ k **שאלה**, „žiadosti“.

V strofe je navyše dvakrát opakované substantívum **נפש** (40,29c.30a.), zakaždým vzťahované na inkriminovaného človeka. Tieto dve opakovania a w aliteráciu, ktorá sa opäť výrazne tiahne celou strofou, dopĺňa **שאלה** a uzatvára posledné slovo strofy **שא**. Naskrz celou strofou je tak spriadaná jedna línia:

⁴⁴ Ťažké je predpokladať chybu na tomto mieste, nakoľko tento typ chyby prepisovateľa by sa vzťahoval na druhý riadok. V našom prípade ide skôr o chýbajúce **ו** v prvom riadku. Pozri ďalej.

⁴⁵ Pre zvyšok poémy je typickou, lebo okrem posledného riadka zakončuje všetky ostatné strofy (vo štvrtej je elipsou *odložená* k particípiu slovesa).

⁴⁶ Je zaujímavé, že podobná schéma sa v poéme objaví ešte dvakrát (41,1b.c.2b.c). Avšak v týchto následných výskytoch v druhej časti poémy je druhý výskyt prirodzene eliptický, bez predložkovej väzby, lebo rozvíja tézu (riadky nie sú v antitéze). Aj tento kontrast – v prvom prípade rovnaký začiatok a protichodné významy a v ďalších dvoch výskytoch mierne odlišný začiatok (za pomoci elipsy) a rovnaké významy – svedčí o poetickom majstrovstve autora.

v duši, נפש (*nefes*) človeka, ktorý má záľubu v žiadaní, שאלה (*šelah*) horí oheň, שא (*es*). Voľba zlej cesty zo strany takého človeka má napokon jasný koniec: ešte väčšiu žiadosť, ktorá sa mení na ohnivú žiadostivosť⁴⁷. Všetky tieto poetické prvky, ako aj významové odtiene viacerých lexém prvej časti poémy vzťahujúce sa na človeka, ktorý žije „život z daru“ (חיי מתן) – „správať sa drzo“, „chutné jedlo“, „chutiť sladko“, „žiadať si“ – napovedajú jasne, že to, čo je pranierované, nie je život človeka odkázaného na milosrdenstvo, odkázaného žobrat', ale hrubý, žiadostivý a nezodpovedný život. Druhá strofa tak rozvíja a potvrdzuje ideu prvej strofy.

Tretia a štvrtá strofa poémy majú rovnakú štruktúru (ABB'C)⁴⁸. Ich úvodné riadky začínajú zvolaním a po nich nasledujú dva „B“ riadky, v oboch strofách rovnako začínajúce a vzhľadom na ich „B“ pozíciu v paralelizme opäť emfatické. Strofy uzatvára melancholické vyvrcholenie (41,1d; 41,2d), ktoré má v prípade štvrtej strofy charakter finálneho úhrnu vlastného rozvinutej parataxe, v tomto prípade syndetickej (okrem asyndetickej väzby medzi tretím a štvrtým riadkom, ktorú tvorí aj elipsa, vďaka vynechanému איש). V oboch strofách sa explicitne hovorí o smrti a takáto schéma – od zvolania, cez dôraz (cez emfatický prvok) až k melanchólíi – je k téme veľmi vhodná. Strofy sú zreteľne členené tematicky aj formálne úvodnými časticami (הוא, הלא). Niektoré nakopené lexémy v tretej strofe naznačujú prítomnosť slovného páru (angl. word-pair). Máme tu blízky výskyt troch lexém opisujúcich stav človeka, ktorému je myšlienka na smrť trpkou: שוקט („spokojný“), שליו („bezstarostný“), מצליח („prosperujúci“). Lexémy שקט a שלה (prípadne adjektívum שלו) nachádzame spolu u Jóba a tiež v 1Kr⁴⁹; שלה a צלח, prítomné spolu v jednom riadku našej strofy u Jer (12,1), pričom všetky tieto SZ pasáže kontextuálne ladia s našou poémou⁵⁰. Výskyt v jednom riadku (41,1c; v prípade שלה a צלח) je hendiadický v prístavku,

⁴⁷ Trochu zvädza vidieť v kontexte poémy v שאלה fonetickú – a v dôsledku i obsahovú – paralelu so שאול, ktoré sa objavuje ako predposledné slovo poémy o smrti.

⁴⁸ Posledný riadok štvrtej strofy sa zdá byť rozvinutím „B“ pozície, avšak jeho výpoveď je odlišná od dvoch predchádzajúcich. Nehovorí už o životnej sile v jej fyzických prejavoch, ale o dôsledku jej strácania v podobe vnútorného rozpoloženia, a teda o celkovom postoji k životu.

⁴⁹ והארץ רחבת ידים ושקט ושלוה (1Krn 4,40); לא שלותי ולא שקטתי (Jób 3,26). Tak Jób, datovaný niekde do 5. stor. pred Kr., ako aj Krn, písané koncom 4. stor. pred Kr., už boli Sir k dispozícii.

⁵⁰ Jednotlivo sú spomedzi prorockých a múdroslovných kníh najvýznamnejšie prítomné v Iz (שקט 7×; צלח 4×), Jer (שקט 6×; צלח 8×) a Jób (שקט 4×; שלה 3×).

s funkciou evokovať slovný pár a zároveň je to merizmus: vyjadruje totalitu dobrého rozpoloženia človeka tretej strofy – jeho vnútorný pokoj i úspech v činnosti. Paralelný výskyt v rámci verša (שלה a שקט) – aj keď ho inde v zachovaných rukopisoch u Sir nenachádzame – by mohol naznačovať jeho recepciu z uvedených SZ textov a tak aj formujúci sa slovný pár⁵¹. U Sir je jeho použitie zosilnené aj peknou fonetickou hrou, nakoľko po úvodných איש/לאיש s ich koncovými ש nasledujú naše „páry“ tiež začínajúce so ש (opäť ש aliterácia). Toto zdvojenie foneticky spája obe syntagmy do jediného slova (לאיש-שוקט; איש-שלו), znie výrazne a dramatizuje ideu pripútanosti k životu u človeka tretej strofy. Spomenutý parataktický zoznam vlastností u človeka štvrtej strofy, pre ktorého je smrť žiadanou, je v príslušných riadkoch synonymný a obsahuje aj výraznú aliteráciu i asonanciu v riadku 41,2c: בושל „tackajúci sa“ a נוקש „zakopávajúci“ (*košel–nokes*), zakončenú elipsou (vynechané איש) v záverečnom riadku v. 2d, ktorá ho skraca (je výrazne kratší ako príslušný posledný riadok v. 1d predošlej strofy). Toto skrátenie prispieva v pasáži uvažovania nad smrťou k ťažkopádnosti, až melanchólii a finálnym zhrňujúcim zoznamom dramatizuje celkovú výpoveď. Zaujímavé je, že v parataktickom zozname riadkov vv. 2b-d figuruje šesť vlastností človeka, ktorému je smrť žiadúcou a tento počet tak naznačuje neukončenosť a otvorenosť zoznamu. Ponecháva tak otvorené dvere a pobáda k novej výpovedi. A odpoveď prichádza v klimatickej strofe poémy, ktorá začína druhou negatívnou sentenciou (v. 3a).

Výpoveď druhej negatívnej sentencie, ku ktorej všetko predchádzajúce uvažovanie vedie a ktorou začína piata strofa, je takto majstrovsky pripravená. Sir zaodial náročné témy – život a reflexiu nad tým, čo ho paralizuje a robí neživým, ako aj uvažovanie o smrti, ktorú zrelativizoval – do bohatých poetických figúr a teraz, v závere, môže za pomoci jednoduchej výpovede a konštatovania vyzvať svojho žiaka nebáť sa smrti. Avšak za podmienok, že život sám – ak by bol prežívaný „z daru“ – už nie je istou formou smrti.

V piatej strofe nachádzame ešte niekoľko poetických prvkov. V prvom riadku je kvôli zachovaniu rytmu vypustená časť כי⁵². Záverečné slová prvého

⁵¹ AVISHUR, *Stylistic*, tento pár medzi konvenčnými neuvádza. V štvrtej strofe opisujúcej stav človeka, ktorému by smrť bola žiadaným údelom, tiež máme blízky výskyt lexém naznačujúcich *word-pair* (כשל/און), avšak SZ korpus, ani Sir inde v zachovaných rukopisoch ich paralelné použitie nevykazuje. U Sir je to ojedinelý výskyt.

⁵² Toto vynechanie je u Sir zriedkavé. Celkový obraz syntaktického použitia častice כי zo strany Sir skôr potvrdzuje jeho začlenenie do „živého pokračovania literárneho jazyka osobitého žánru“ (KADDARI, *The Syntax*, 91), akým je múdroslovná literatúra.

verša strofy sú vďaka zámennej prípone v pravidelnom rýme, jedinom v celej poéme, a zároveň odkazujú na predchádzajúce dve osamotené zakončenia tohto druhu v poéme v 41,1a.2a (זכרִיד, חֻקִיד); obidva tieto predošlé riadky, podobne ako náš verš, otvárajú príslušné strofy a, opäť, ako náš verš, explicitne hovoria o smrti. Okrem výziev v negatívnych sentenciách, ktoré sú prirodzene v druhej osobe, sú to jediné štyri výskyty so zámenom v druhej osobe, a teda v priamom oslovení adresáta, a sú tematicky úzko späté: dva, hovoriace o podiele na smrti („údele“), sú rovnaké (חֻקִיד, resp. חֻקִיד) a ďalšie dva hovoria o potrebe pamätať na tento podiel, vlastný každému človeku (זכרִיד, prívlastok עִמָךְ sa vzťahuje na úvodné זכור)⁵³.

Poému zakončuje jediný distich v poéme v 41,4c-d. V prvom riadku zhŕňa kontrastne relativizovaný rozmer smrti u modelových postáv tretej a štvrtej strofy: s ohľadom na nevyhnutný koniec života je jeho dĺžka v zásade bezpredmetná. Posledný riadok predstavuje zaujímavé zakončenie poémy. Jeho syntaktická štruktúra je neštandardná: חיים by malo normálne nasledovať po תוכחות. Z tejto konštrukcie evidentne vyplýva, že autor chcel v poéme nechať posledné slovo životu.

Greimasov semiotický štvorec

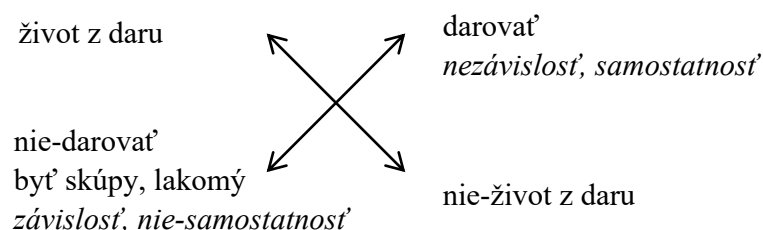
Semiotický štvorec⁵⁴ by mal ukázať, či je poetická analýza správna, či obstojí význam negatívnej sentence „neži životom z daru“. Prvotná séma (základná interdiktia) semiotického štvorca je syntagma „život z daru“ situovaná v ľavom hornom rohu štvorca. Jej protikladným (kontrárnym) obsahom je „pripravenosť obdarovať“, ktorú vyjadríme sémou „darovať“. V protikladnej (kontradiktívnej) pozícii prvej deixy sa zákonite objavuje „nie-život z daru“. Na základe deiktickej implikácie medzi protikladnými sémami „darovať“/„nie-život

⁵³ V piatej strofe v mladšom H^B rukopise je v porovnaní s najstarším rukopisom H^{Mas} ešte jedna, na pohľad menšia úprava: קדמון v druhej časti verša je pozmenené na ראשונים. Mohlo by tu ísť o snahu vyhnúť sa alúziám na kabalistický ezoterický koncept „adam kadmon“ (božský archetyp človeka) o to viac, že naša poéma hovorí o smrti a živote. Pojem „adam kadmon“ je v literatúre prvýkrát vystopovateľný začiatkom 13. stor. (porov. HAMMER – STUCKRAD, *Polemical Encounters*, 38), čo by vzhľadom na odhadovanú dátáciu H^B rukopisu pripúšťalo snahu vyhnúť sa akémukoľvek prepojeniu s ezoterizmom. Všetky ostatné výskyty קדם v neskorších rukopisoch Ben Siru sú bezprostredne zrozumiteľné a nevzťahujú sa na reflexiu o živote.

⁵⁴ Podrobnejšie k semiotickému štvorcu porov. GREIMAS, *On Meaning*, 48-62.

z daru“ a súčasne cestou indukcie (zo spodnej k vrchnej úrovni opozitných sém)⁵⁵ možno zároveň sému „darovať“ obohatiť o obsah „nezávislosť, samostatnosť“: iba ten, kto má prostriedky, môže darovať, a to darovať zo svojho, nakoľko nežije z daru. Obsah poslednej sémy (v ľavom dolnom rohu), ktorá predstavuje výsledok a zaujíma nás najviac, sa zákonite – ako kontrárny obsah k „nie-život z daru“ a zároveň kontradiktívny k „darovať; samostatnosť“ – ukazuje nasledovne: „nie-darovať, byť skúpy, lakomý; nie-samostatnosť“. Graficky to vyzerá nasledovne:

Schéma: Greimassov semiotický štvorec v Sir 40,28–41,4

Záver

O čom hovorí poéma „o žobraní a smrti“⁵⁶, ako bývajú jej dve časti zvyčajne titulované? A k čomu vyzývajú jej dve negatívne sentencie, zvlášť druhá, ktorá zaznieva v klimatickej strofe poémy a sama osebe má klimatický charakter, nakoľko je centrálnou výzvou, ku ktorej všetko uvažovanie smeruje? Poéme je možné ponechať názov „o smrti“, lebo naozaj o smrti hovorí, avšak nie názov „o žobraní“. Poéma totiž nehovorí len o smrti fyzickej. Jej podstatnou témou v tomto ohľade je smrť už počas života: život, ktorý je neživotom, izoláciou v žiadostivosti a lakomstve. Ak sa adresát poémy vyhne takémuto spôsobu života, potom sa smrti báť nemusí. A môže mať nádej, že takto zodpovedne prežívaný život nekončí v *šeole*: posledným, hoci v pohľade „za“ smrť akosi zahmleným a nejasným slovom je „život“, חַיִּים. Titul poémy 40,28 – 41,4, vyplývajúci z predloženej analýzy a zohľadňujúci jej obidve časti, by tak znel: „poéma o zodpovednom živote a smrti“.

⁵⁵ K interpretácii semiotického štvorca porov. MEISTER, *Computing*, 174nn.

⁵⁶ Tak napr. slovenský preklad SEB, anglický NRSV, či taliansky CEI.

Zoznam použitej literatúry

- AGOSTI, Stefano: *Il testo poetico. Teoria e pratiche d'analisi*, Milano: Rizzoli, 1972.
- AVISHUR, Yitzhak: *Stylistic Studies of Word-Pairs in Biblical and Ancient Semitic Literatures* (AOAT 210), Neukirchen: Butzon & Bercker Kevelaer, 1984.
- BARFIELD, Owen: *Poetic Diction. A Study in Meaning*, Hanover – London: Wesleyan University Press, ²1984.
- BEENTJES, Pancratius C.: *The Book of Ben Sira in Hebrew: A Text Edition of All Extant Hebrew Manuscripts and a Synopsis of All Parallel Hebrew Ben Sira Texts* (VTSup 68), Leiden: Brill, 1997.
- CALDUCH-BENAGES, Nuria – FERRER, Joan – LIESEN, Jan: *La Sabiduría del Escriba* (BMi 26), Navarra: Editorial Verbo Divino, ²2015.
- ENGELL, James – BATE, W. Jackson (eds.): *The Collected Works of Samuel Taylor Coleridge. Biographia Literaria or Biographical Sketches of My Literary Life and Opinions* (Bolls 75), Princeton, NJ: Princeton University Press, 1983.
- FREUD, Sigmund: *Die Traumdeutung. Studienausgabe. Band II*. Hrsg. von Alexander Mitscherlich, Angela Richards und James Strachey, Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag, 1982.
- GREIMAS, Algirdas Julien: *On Meaning. Selected Writings in Semiotic Theory*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987.
- GREIMAS, Algirdas J. – Courtés, J.: *Semiotics and Language. An Analytical Dictionary*, Bloomington: Indiana University Press, 1982.
- DOBBS-ALLSOPP, Frederick W.: *On Biblical Poetry*, New York: Oxford University Press, 2015.
- HAMMER, Olav – VON STUCKRAD, Kocku (eds.): *Polemical Encounters. Esoteric Discourse and Its Others*, Leiden – Boston: Brill, 2007.
- HOLLADAY, William L.: „Hebrew Verse Structure“ Revisited (1): Which Words „count“? *JBL* 118/1 (1999) 19-32.
- HOLLADAY, William L.: „Hebrew Verse Structure“ Revisited (2): Conjoint Cola, and Further Suggestions, *JBL* 118/3 (1999) 401-416.
- HOLMSTEDT, Robert D.: Hebrew Poetry and the Appositive Style: Parallelism, Requiescat in Pace, *VT* 69/4-5 (2019) 617-648.
- JOUÖN, Paul – MURAOKA, Takamitsu: *A Grammar of Biblical Hebrew* (SubBi 27), Roma: GBP, ²2016.
- KADDARI, Menahem Zevi: The Syntax of ׀ in the Language of Ben Sira. In: John F. Elwolde – Takamitsu Muraoka (eds.): *The Hebrew of the Dead Sea Scrolls & Ben Sira. Proceedings of a Symposium Held at Leiden University, 11-14 December 1995* (STDJ 26), Leiden: Brill, 1997, 87-91.
- KRISTEVA, Julia: *Semeiotiké. Recherches pour une sémalyse*, Editions du Seuil, 1969.
- KUGEL, James L.: *The Idea of Biblical Poetry. Parallelism and its History*, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1998.
- MARCHESE, Angelo: *Metodi e prove strutturali*, Milano: Officine Grafiche Principato, 1974.

- MOPSIK, Charles: *La sagesse de Ben Sira*, Lagrasse: Verdier, 2004.
- O'CONNOR, Michael P.: *Hebrew Verse Structure*, Winona Lake, IN: Eisenbrauns, ²1997.
- ORTON, David E. (ed.): *Poetry in the Hebrew Bible. Selected Studies from Vetus Testamentum* (BRBS 6), Leiden – Boston – Köln: Brill, 2000.
- MEISTER, Jan Ch.: *Computing Action. A Narratological Approach* (Narratologia 2), Berlin – New York: Walter de Gruyter, 2003.
- MORLA, Víctor: *Los manuscritos hebreos de Ben Sira. Traducción y notas* (ABE 59), Navarra: Editorial Verbo Divino, 2012.
- PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Interpretácia Biblie v Cirkvi. Prejav Jeho Svätosti pápeža Jána Pavla II. a dokument Pápežskej biblickej komisie*, KBD: Spišská Kapitula, 1995.
- PARDEE, Dennis: *Ugaritic and Hebrew Poetic Parallelism* (VTSup 39), Leiden: Brill, 1988.
- REY, JEAN S. – DHONT, Marieke: Scribal Practices in Ben Sira Manuscript B. In: James K. Aitken – Renate Egger-Wenzel – Sebastian C. Reif (eds.): *Discovering, Deciphering and Dissenting: Ben Sira Manuscripts after 120 Years* (DCLY 2018), Boston – Berlin: Walter De Gruyter, 2018.
- REYMOND, Eric D.: *Innovations in Hebrew Poetry: Parallelism and the Poems of Sirach* (SBLStBL 9), Atlanta – Leiden: Society of Biblical Literature – Brill, 2004.
- SCHÖKEL, Luis A.: *A Manual of Hebrew Poetics* (SubBi 11), Roma: PIB, 2000.
- SKEHAN, Patrick W. – DI LELLA, Alexander A.: *The Wisdom of Ben Sira: A New Translation with Notes by Patrick W. Skehan; Introduction and Commentary by Alexander A. Di Lella* (AB 39), New York: Doubleday, 1987.
- TSUMURA, Toshio: Vertical Grammar of Biblical Hebrew Parallelism: The AXX'B Pattern in Tetracolons, *VT* 69/3 (2019) 447-459.
- WATSON, Wilfred G.E.: *Classical Hebrew Poetry. A Guide to its Techniques* (LHBOTS 26), Sheffield: JSOT Press, ²1986.
- WRIGHT, Benjamin G.: *No Small Difference. Sirach's Relationship to its Hebrew Parent Text* (SCSt 26), Atlanta: Scholars Press, 1989.

Zhrnutie

Poetická a sémantická analýza poémy „o žobraní a smrti“ (40,28–41,4) v Knihe Sirachovho syna, ako sú jej dve časti titulované napr. v NRSV alebo aj v slovenských prekladoch, ukazuje na pekné predstavenie jej dvoch tém autorom poémy, no odhaľuje aj jeho poetické majstrovstvo. Analýza je vypracovaná opierajúc sa o stredoveký hebrejský rukopis „H^B“, s prihliadáním k zachovaným častiam najstaršieho rukopisu z Masady (H^{Mas}). V poslednom kroku je predložené grafické overenie jej výsledkov za pomoci Greimasovho semiotického štvorca.

Analýza ukazuje, že zvyčajný titul prvej časti poémy („o žobraní“) nevyjadruje jej tému primerane a v dôsledku ochudobňuje aj druhú časť poémy („o smrti“) o jej plný obsah. Ben Sirov koncept „život z daru“ (וְחַיִּים מִתְּרוּ), pred ktorým on varuje, poukazuje skôr na ľahkovážny

spôsob života. Na druhej strane, život prežívaný zodpovedne, robí človeka schopným nebáť sa smrti. Upravený titul poémy by tak mohol znieť: „O zodpovednom živote a smrti.“

Kľúčové slová: Ben Sira, poézia, život z daru, zodpovednosť, smrť.

Summary

Poetic and semantic analysis of the poem on “Disgrace of Begging and Concerning Death” (40:28–41:4) in the Book of Ben Sira, as its two parts are entitled for example by NRSV, and similarly also by Slovak translations, reveals beautiful presentation of its two topics and also poetic mastery of the author. Analysis is elaborated on the basis of medieval Hebrew manuscript “H^B”, taking in consideration preserved parts of the eldest manuscript from Massada (H^{Mas}), and in the final step performs graphic verification of its results using the tool of Greimas’s semiotic square.

Analysis shows that usual title of its first part (“Disgrace of Begging”) does not encapsulate its topic appropriately, and, consequently deprives second part of the poem (“Concerning Death”) of its full meaning. Ben Sira’s concept of the “life of a beggar” (חיי מתן) that he warns from, shows in fact more to the form of life lived recklessly. On the other hand, life lived responsibly enables one not to be afraid of death. Adjusted title of the poem thus could sound: “On responsible life and concerning death.”

Keywords: Ben Sira, poetry, living from gift, responsibility, death.

Pavel Prihatný, OFMCap
Cyrilometodějská teologická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Univerzitní 244/22
779 00 OLOMOUC, Czech Republic
pavelprihatny@gmail.com

Obsah

Štúdie

<i>Daniela DE PANFILIS</i> Nie iba prorok. Viacero tvári Samuela	125-157
<i>Johanna ERZBERGER</i> Legislatívne termíny vo verziách Jeremiáša	158-178
<i>Pavel PRIHATNÝ</i> Poéma o zodpovednom živote a smrti (Sir 40,28–41,4). Poeticko-sémantická analýza	179-197
<i>Jeremy CORLEY</i> Eliáš medzi skoršími prorokmi v hebrejskej verzii Knihy Sirachovca 48,1-12	198-226
<i>Maurizio MARCHESELLI</i> Rozsah a význam odkazov na Eliáša v Jánovom evanjeliu	227-251
<i>Levente BALÁZS MARTOS</i> Prorok a zvyšok, kríza a obnova. Pavlovo použitie Eliášovho príbehu v Rim 11	252-265
<i>Július PAVELČÍK</i> Eliáš v Jakubovom liste	266-306

Poznámky

<i>Frédéric MANNS</i> Hieronym a židovské tradície	307-311
Abstrakty a recenzie	312-324
Správy a oznamy	325-327

Contents

Treaties

- Daniela DE PANFILIS*
Not Only a Prophet: The Numerous Faces of Samuel 125-157
- Johanna ERZBERGER*
Law Terms in the Versions of Jeremiah 158-178
- Pavel PRHIHATNÝ*
Poem on Responsible Life and Concerning Death (Sir 40:28–41:4):
Poetic and Semantic Analysis 179-197
- Jeremy CORLEY*
Elijah among the Former Prophets in Hebrew Ben Sira 48:1-12 ... 198-226
- Maurizio MARCHESELLI*
The Range and Significance of the References to Elijah in John's
Gospel 227-251
- Levente BALÁZS MARTOS*
Prophet and Remnant, Crisis and Renewal: Paul's Use of the Elijah
Story in Romans 11 252-265
- Július PAVELČÍK*
Elijah in the Letter of James 266-306

Notes

- Frédéric MANNS*
Jerome and the Jewish Traditions 307-311
- Abstracts and Reviews 312-324
- Communications and References 325-327